

РОЗДІЛ 2. ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА CHAPTER 2. VOCATIONAL EDUCATION

DOI : <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2022-7-5>

УДК: 378.014:005.6

Любомира Василівна Ілійчук
ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-4274-6903>
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки початкової освіти,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ, Україна
liubomyra.iliichuk@pnu.edu.ua

СУЧАСНІ СТАНДАРТИ ТА ПОКАЗНИКИ ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Актуальність науково-оглядової розвідки визначається сучасними глобалізаційними процесами, які зумовлюють необхідність забезпечення якості вищої освіти, її інтеграцію у європейський і світовий освітній простір, що є однією із ключових цілей реформування системи вищої освіти в Україні. У статті обґрунтовано ключові положення щодо забезпечення якості вищої освіти у контексті вимог чинного законодавства і міжнародних стандартів. Розглянуто міжнародні та вітчизняні стандарти оцінювання якості професійної підготовки майбутніх фахівців. Здійснено огляд наукових робіт різних авторів, які визначають критерії і показники оцінювання якості вищої освіти у сучасних університетах. Зауважено, що важливим інструментом оцінювання якості вищої освіти є комплексне вивчення громадської думки здобувачів, яке дозволяє швидко й оперативно отримати інформацію про якість надання освітніх послуг. Представлено результати опитування студентів щодо необхідності підвищення якості вищої освіти, застосування показників її оцінювання.

Ключові слова: *якість, вища освіта, якість вищої освіти, забезпечення якості, критерії і показники оцінювання якості, професійна підготовка.*

Вступ. Докорінні зміни, які відбуваються сьогодні у соціокультурній, політичній, економічній та інших сферах суспільного життя, обумовлюють необхідність реформування системи вищої освіти, яка є тим самим соціальним інститутом, що забезпечує сталий розвиток держави і суспільства, їхню безпеку й конкурентоздатність, здійснює вплив на формування свідомості громадян, їх життєвих цінностей. Беззаперечно, що освіта є провідним чинником стабільного розвитку будь-якої країни, невід'ємним атрибутом людства у поступовому русі еволюційного розвитку, а якість вищої освіти – необхідною умовою інноваційного розвитку суспільства. Відтак, забезпечення якості вищої освіти, інтегрованої у єдиний європейський освітній і науковий простір, є однією із ключових цілей реформування системи вищої освіти в

Україні і основним пріоритетом діяльності як вищих органів влади у галузі освіти, так і закладів вищої освіти.

Виходячи із головних принципів і положень Національної доктрини розвитку освіти в Україні (Національна доктрина, 2002), які окреслюють цілі, напрями та умови забезпечення якісної освіти для громадян, категорія якості стає центральною в освітній політиці. При цьому якість вищої освіти розглядається не лише як певний обсяг знань, умінь, навичок і набутих компетентностей, але й як певний рівень особистісного, світоглядного й громадянського розвитку здобувачів освіти. Таким чином, проблема якості визначається із позицій загальнолюдської і соціальної цінності освіти, тим самим актуалізуючи проблему розвитку державної політики у сфері забезпечення якості вищої освіти в нашій державі.

У сучасній науковій літературі існує широке коло досліджень, у яких висвітлюються різні сторони проблеми забезпечення якості вищої освіти, зокрема: філософські і методологічні аспекти якості вищої освіти та її оцінювання, моніторинг і вимірювання якості вищої освіти, управління якістю вищої освіти, історичний аналіз і тенденції розвитку національної та європейських систем забезпечення якості вищої освіти, формування культури якості у галузі вищої освіти, механізми інституційного забезпечення якості вищої освіти. Інтерес для нашої наукової розвідки становлять праці, у яких досліджено критерії і показники оцінювання якості вищої освіти. Це, зокрема, ґрунтовні дослідження І. Анненкової (2011), В. Андрущенко, М. Бойченко, Л. Горбунової, І. Надольного (2012), які осмислили філософсько-методологічні засади, критерії та показники якості освіти закладів вищої освіти початку XXI століття. Значимими для подальшого розвитку науки за визначеним спрямуванням є емпіричні розвідки Л. Белової, В. Бульби, О. Поступної (2018), які на основі рефлексії експертного оцінювання стану управління якістю освіти виділили найбільші проблеми сучасної системи освіти в Україні. Група дослідників, зокрема Н. Батечко, О. Бульвінська, О. Локшина, Н. Мосьпан, О. Проценко, С. Сисоєва, І. Соколова (2020), осмислила проблему параметрів якості та експертизи на навчально-методичному рівні. Компаративні дослідження О. Біляковської (2020) висвітлили успішні світові моделі розбудови системи забезпечення якості професійної підготовки у ЗВО. На підставі цього вчена визначила перспективні напрями забезпечення якості професійної підготовки в Україні, а саме: підвищення вимог щодо рівня освіти, професійної кваліфікації та професійної підготовки; модернізація форм та методів навчання, запровадження змішаної форми навчання; обов'язкове вивчення іноземних мов на рівні B2; розширення програм міжнародної мобільності тощо. Прикладним аспектам визначення проведення експертизи якості освіти у світлі вимог Європейського освітнього простору присвячені розвідки С. Прилипка та Г. Клімової (2014). Зокрема, Г. Клімова (2017) якість вищої

освіти розглядає складовою глобальної проблеми інноваційного типу соціального розвитку сучасної України: якості потенціалу вищої освіти, якості процесу вищої освіти і якості результату вищої освіти. Т. Рогова (2020) визначила підходи до оцінювання якості вищої освіти та охарактеризувала нормативний, соціальний, науково-методичний та особистісний критерії якості вищої освіти. Особливості залучення здобувачів до оцінювання якості вищої освіти розкриває у своїх наукових працях С. Щудло (2012), яка зауважує, що студенти повинні мати реально широкий обсяг академічних прав і свобод, брати активну участь у процесах забезпечення та оцінці якості освітньої діяльності закладів вищої освіти, впливати на визначення й удосконалення змісту, форм і методів організації освітнього процесу. Г. Пономарьова (2019) виокремлює ключові академічні цінності суб'єктів освітнього процесу та визначає умови їхнього формування в освітньому процесі сучасного ЗВО.

Ці та інші дослідники розкривають основні підходи до оцінювання якості професійної підготовки майбутніх фахівців, виокремлюють відповідні критерії і показники моніторингу та оцінювання якості надання освітніх послуг у закладах вищої освіти. Проте беззаперечним є той факт, що питання забезпечення якості вищої освіти носить неперервний і динамічний характер, а відтак, потребує подальшого наукового вивчення і обґрунтування. У цьому контексті дослідження критеріїв і показників оцінювання якості професійної підготовки майбутніх фахівців є актуальним напрямом сучасних наукових розвідок.

Мета дослідження – здійснити огляд актуальних критеріїв та показників оцінювання якості вищої освіти в Україні у контексті їхньої відповідності вимогам українського законодавства і міжнародних стандартів.

Методи дослідження: для досягнення поставленої мети використано методи аналізу наукових джерел і нормативних документів для з'ясування сучасного стану проблеми дослідження й виокремлення основних напрямів наукового пошуку, опитування студентів щодо підвищення якості вищої освіти, застосування показників її оцінювання.

Міжнародні та вітчизняні стандарти оцінювання якості професійної підготовки здобувачів вищої освіти. Розуміння сутності якості вищої освіти як важливої умови зростання інтелектуального потенціалу суспільства й підвищення соціально-економічного добробуту держави актуалізує питання відповідності рівня розвитку вищої освіти європейським і світовим стандартам, підвищення якості викладання і навчання у закладах вищої освіти, підготовки конкурентоздатних фахівців на ринку праці. Сучасний етап розвитку і реформування вищої освіти у нашій державі здійснюється шляхом її інтеграції у Європейський простір вищої освіти, що передбачає «гармонізацію національного і міжнародного законодавства у галузі функціонування і взаємодії систем вищої освіти, модернізацію освітньої діяльності закладів вищої освіти із урахуванням найкращих європейських практик та вимог до якості освіти» (Ілійчук, 2022, с. 125). Забезпечення якості вищої освіти є обов'язковою і необхідною вимогою сучасності, визначальним принципом Болонської декларації й незаперечним пріоритетом для академічної спільноти та державної освітньої політики країн ЄС й інших розвинених країн світу (*Стратегія*, 2019).

Україна як європейська країна поділяє спільні цінності з державами-членами ЄС, прагне стати рівноправним членом європейської спільноти. Статтею 431 глави 23 Угоди про асоціацію між Україною і Європейським Союзом закріплено курс на активізацію співпраці України і ЄС у сфері вищої освіти, зокрема у напрямі «реформування і модернізації системи вищої освіти; сприяння зближенню в галузі вищої освіти у рамках Болонського процесу; покращення якості вищої освіти; розширення можливостей закладів вищої освіти; поглиблення співробітництва між закладами вищої освіти; активізації мобільності студентів, наукових, науково-педагогічних і педагогічних працівників» (*Угода про асоціацію*, 2014). Відповідно до зобов'язань, взятих Україною у рамках цієї Угоди, реформування системи вищої освіти повинно здійснюватися і узгоджуватися з такими ключовими документами, як: Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості у

Європейському просторі вищої освіти, Рамка кваліфікацій Європейського простору вищої освіти, Європейська рамка кваліфікацій для навчання впродовж життя та ін.

Забезпечення якості вищої освіти є необхідною вимогою сучасності, визначальним принципом Болонської декларації, основним пріоритетом державної освітньої політики країн Європи й інших розвинених країн світу. Україна як активний учасник Болонського процесу та урядовий член Європейського реєстру агенцій із забезпечення якості вищої освіти (EQAR – European Quality Assurance Register in Higher Education) поступово інтегрується у європейську систему забезпечення якості вищої освіти, виконуючи необхідні організаційні умови для постійного членства у Європейській асоціації забезпечення якості вищої освіти (ENQA – European Association for Quality Assurance in Higher Education) й участі у діяльності Європейського консорціуму з акредитації у вищій освіті (ECA – *European Consortium for Accreditation in higher education*) (*Європейський prospect*, 2020, с. 33).

Створення єдиного Європейського простору вищої освіти, реформування національних систем вищої освіти держав-членів Європейського Союзу визначили необхідність розроблення й використання загальних стандартів забезпечення якості вищої освіти у ЄС. Основою функціонування системи забезпечення якості вищої освіти, її стандартизації, моніторингу й оцінювання якості є Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG – *Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area*) (*Standards and guidelines*, 2015). Стандарти і рекомендації були розроблені спільними зусиллями Європейської асоціації забезпечення якості вищої освіти (ENQA – European Association for Quality Assurance in Higher Education), Європейської асоціації закладів вищої освіти (EURASHE – European Association of Institutions in Higher Education), Європейського союзу студентів (ESU – European Students Union), Європейської асоціації університетів (EUA – European University Association). Цей документ містить стандарти і

рекомендації щодо внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості вищої освіти, а також стандарти і рекомендації щодо агентств забезпечення якості вищої освіти. Потреба у розробленні й дотриманні цих стандартів і рекомендацій у рамках Європейського освітнього простору зумовлена необхідністю вироблення спільних підходів до реформування систем вищої освіти у Європі (Бутенко, Денискіна, Єременко, 2021), високою мобільністю робочої сили і необхідністю створення спільних підходів до визнання дипломів, отриманих у країнах ЄС (*Аналіз стану*, 2021, с. 11).

В Україні ключові положення Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти імплементовано у Законі України «Про вищу освіту». Законом регулюється система забезпечення якості вищої освіти в Україні, складовими якої є системи внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності ЗВО і якості вищої освіти, а також системи забезпечення якості діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти та незалежних установ оцінювання і забезпечення якості вищої освіти. При цьому якість вищої освіти визначається як відповідність умов здійснення освітньої діяльності і результатів навчання вимогам законодавства й стандартам вищої освіти, професійним або/та міжнародним стандартам, потребам усіх зацікавлених сторін та суспільства, що визначається процедурами зовнішнього і внутрішнього забезпечення якості вищої освіти (Закон України «Про вищу освіту», 2014).

У «Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки» наголошено, що у XXI столітті держави, що входять у Європейський простір вищої освіти перейшли від моделі забезпечення якості шляхом визначення необхідних ресурсів до моделі забезпечення якості на основі результатів (*Стратегія розвитку*, 2022). Це, у свою чергу, передбачає визначення чітко вимірюваних критеріїв й індикаторів якості вищої освіти, запровадження структурованих складових забезпечення якості, серед яких, зокрема, стандарти вищої освіти, європейська кредитно-трансферна система,

рамки кваліфікацій, вимірювані результати навчання, уніфікований додаток до диплома європейського зразка, рейтинги, фінансування залежно від результатів, що є ефективними в умовах зовнішнього і внутрішнього забезпечення якості вищої освіти.

Якість вищої освіти проголошена одним із стратегічних напрямів діяльності Міністерства освіти і науки України, про що йдеться в «Стратегічному плані діяльності Міністерства освіти і науки України до 2024 року». План містить стратегічні й операційні цілі, завдання і показники результативності кожного напрямку діяльності впродовж визначеного періоду (Стратегічний план, 2019). Категорія якості є ключовою у «Стратегії Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти до 2022 року» як органу, який здійснює державну політику у сфері забезпечення якості вищої освіти в Україні. Стратегія окреслює реалізацію цілей за такими напрямками, як: забезпечення якості надання освітніх послуг ЗВО і системного впливу діяльності Національного агентства, визнання якості результатів наукових досліджень. Щодо якості освітніх послуг, то НАЗЯВО зобов'язується гарантувати якість освітніх програм через впровадження ефективних процедур їхньої акредитації, функціонування внутрішніх систем забезпечення якості у ЗВО шляхом реалізації інформаційно-консультативної діяльності й бенчмаркінгу локальних систем якості, погодження стандартів та розроблення критеріїв забезпечення якості вищої освіти відповідно до кращих національних і світових практик (*Стратегія*, 2019).

У рамках Болонського процесу визначено, що основну відповідальність за якість надання освітніх послуг несуть заклади вищої освіти, які здійснюють внутрішнє оцінювання якості, тобто проводять комплекс процедур і заходів, які гарантують якість наявних освітніх програм й відповідність наданих послуг певним критеріям, що чітко визначені як самим закладом вищої освіти, так і агенціями оцінювання якості. В Україні система забезпечення якості освітньої діяльності ЗВО оцінюється Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти, що здійснюється відповідно до «Положення про

акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти», затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 р. № 977 (*Положення про акредитацію*, 2019). Положення визначає основні засади і порядок проведення акредитаційної експертизи освітніх програм, за якими здійснюється професійна підготовка здобувачів як інструменту зовнішнього забезпечення якості вищої освіти.

Оцінювання освітньої програми та освітньої діяльності закладу вищої освіти за конкретною освітньою програмою здійснюється за відповідними критеріями, розробленими із урахуванням Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості у Європейському просторі вищої освіти (ESG): проектування та цілі освітньої програми; структура та зміст освітньої програми; доступ до освітньої програми та визнання результатів навчання; навчання і викладання за освітньою програмою; контрольні заходи, оцінювання здобувачів вищої освіти та академічна доброчесність; людські ресурси; освітнє середовище та матеріальні ресурси; внутрішнє забезпечення якості освітньої програми; прозорість та публічність; навчання через дослідження (застосовується у процесі акредитації освітніх програм третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти). Встановлення відповідності освітньої програми й освітньої діяльності закладу вищої освіти здійснюється за кожним критерієм відповідно до шкали оцінювання, що охоплює чотири рівні відповідності: рівень «А» – повна відповідність та інноваційний / взірцевий характер; рівень «В» – відповідність з недоліками, що не є суттєвими; рівень «Е» – часткова невідповідність, виявлені недоліки можна усунути впродовж одного року; рівень «F» – невідповідність, виявлені недоліки мають фундаментальний характер або/та не можуть бути усунені впродовж одного року (*Положення про акредитацію освітніх програм*, 2019). Ці критерії застосовуються закладами вищої освіти для підготовки відомостей про самооцінювання, Національним агентством, галузевими експертними радами й експертами під час проведення акредитацій освітніх програм.

Внутрішні стандарти освітньої діяльності ЗВО: критерії та показники якості вищої освіти. Внутрішнє забезпечення якості вищої освіти опирається на «унікальну внутрішню культуру закладу вищої освіти, його місію і традиції, певну політику якості, довіру та взаємоповагу між усіма членами університетської спільноти» (*Рекомендації*, 2019). Система внутрішнього забезпечення якості регулюється Законом України «Про вищу освіту», згідно якого заклади вищої освіти повинні мати чіткі процедури забезпечення якості вищої освіти, здійснювати моніторинг і періодичний перегляд освітніх програм, створювати умови для підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників, забезпечувати необхідні ресурси для організації освітнього процесу, створювати інформаційні системи для ефективного управління освітнім процесом, забезпечувати дотримання академічної доброчесності учасниками освітнього процесу й публічність інформації про освітні програми, ступені вищої освіти та кваліфікації тощо (Закон України «Про вищу освіту», 2014). Відтак, важливими напрямками діяльності сучасних університетів є формування власної системи забезпечення якості вищої освіти на інституційному рівні, розроблення внутрішніх стандартів освітньої діяльності ЗВО, її моніторинг і оцінювання із урахуванням потреб студентів, роботодавців, інших груп стейкхолдерів і суспільства.

Мірилом оцінки якості вищої освіти і освітньої діяльності ЗВО, як зазначалося вище, виступають відповідні критерії і показники, за якими здійснюється контроль за різними напрямками діяльності закладу вищої освіти, моніторинг і оцінювання освітніх програм, прогнозування шляхів розвитку і подолання труднощів на основі отриманих результатів, накопичення статистичних даних та їх аналіз. З цією метою у сучасних університетах широко використовуються анкетування, тестування, соціологічні опитування здобувачів вищої освіти і викладачів, представників органів студентського самоврядування, випускників та роботодавців з метою виявлення рівня якості професійної підготовки майбутніх фахівців, застосовуються різні форми організації контролю за кадровим,

навчально-методичним й матеріально-технічним забезпеченням освітньої діяльності, якістю проведення занять, різних видів практик, організації науково-дослідної діяльності і самостійної роботи студентів тощо.

У контексті цієї наукової розвідки звернемося до огляду здобутків сучасних науковців на проблему оцінювання якості вищої освіти. Так, здійснивши аналіз низки наукових праць, О. Чабала зауважує, що дослідники, зважаючи на особливості трактування категорії якості вищої освіти, мають різні погляди щодо її критеріїв і показників. Зокрема, перша група науковців визначає якість вищої освіти за сукупністю показників результативності і стану освітнього процесу (зміст освіти, форми і методи навчання, кадровий потенціал, матеріально-технічна база тощо); друга група акцентує увагу на відповідності результату цілям освіти та потенційному розвитку особистості; третя група критеріями якості вищої освіти вважає сформований рівень знань, умінь і навичок студентів у поєднанні з соціально важливими особистісними якостями; четверта група наголошує на відповідності певної сукупності характеристик освітнього процесу і його результатів стандартизованим вимогам, особистісним потребам і суспільним нормам; п'ята група основним критерієм якості визначає спроможність закладу вищої освіти задовольняти не лише наявні, але й майбутні запити суспільства (Чабала, 2012, с. 27).

У дослідженні проблеми якості вищої освіти та її оцінювання С. Прилипко і Г. Клімова опираються на три основні підходи, що знайшли відображення у сучасній науці: об'єктивістський, релятивістський і компетентнісний. Згідно з об'єктивістським підходом аналіз якості вищої освіти здійснюється на основі вхідних показників освітньої системи університету (професійний рівень науково-педагогічних працівників, рівень знань здобувачів на початковому етапі навчання, рівень матеріально-технічного забезпечення тощо) та вихідних показників (рейтинг випускників, можливості працевлаштування і т.п.). Релятивістський підхід опирається на досягнення цілей освіти, тобто якість професійної підготовки фахівців

визначається відповідністю рівня навчальних досягнень студентів запланованому результату відповідно до вимог освітніх стандартів. Компетентнісний підхід зорієнтований на оцінювання якості вищої освіти, виходячи із сформованого рівня компетентностей і творчої пізнавальної активності здобувачів (Прилипко, Клімова, 2014, с. 81). Відтак, якість вищої освіти визначається відповідністю інституційних умов, освітніх процесів і результатів навчання освітнім стандартам, потребам особистості та суспільства.

Оцінювання якості освіти у закладах вищої освіти І. Анненкова пропонує здійснювати за такими напрямками: оцінка умов здійснення освітнього процесу, оцінка поточних показників його реалізації і оцінка результатів. На переконання автора критерії якості результату освітнього процесу дають змогу визначити рівень підготовленості студентів, а критерії якості умов здійснення і реалізації освітнього процесу дозволяють здійснювати координацію діяльності усіх його учасників. Розроблений дослідницею критеріальний комплекс якості освітнього процесу у ЗВО містить три групи, конкретизовані у наступних показниках:

1. Критерії якості умов організації і здійснення освітнього процесу: кадровий потенціал; якість викладання; потенціал абітурієнтів; навчально-методичне забезпечення освітніх програм; інформаційний і бібліотечний ресурси; матеріально-технічне забезпечення; науковий та інноваційний потенціал; задоволеність здобувачів вищої освіти і співробітників соціальними умовами.

2. Критерії якості реалізації освітнього процесу: лідируюча роль керівництва щодо забезпечення якості й постійного покращення діяльності ЗВО, відповідність місії і стратегії закладу вищої освіти поставленим цілям; реалізація внутрішньої гарантії якості професійної підготовки фахівців; реалізація освітніх програм; забезпечення академічної мобільності студентів і викладачів; здійснення загального менеджменту у ЗВО, включаючи управління інфраструктурою, персоналом, матеріальними та інформаційними ресурсами, технологіями тощо.

3. Критерії якості результатів освітнього процесу: успішність здобувачів вищої освіти; рівень сформованості професійних якостей і компетенцій; готовність студентів до подальшого здобуття освіти; результативність набору студентів; рівень задоволеності роботодавців; результати ЗВО відносно запланованих цілей забезпечення якості професійної підготовки майбутніх фахівців (Анненкова, 2011).

Розглядаючи проблему забезпечення якості вищої освіти як пріоритетну доміанту становлення інноваційного суспільства, Г. Клімова зауважує, що в системі якості необхідно розрізняти такі складові: якість потенціалу вищої освіти, якість процесу вищої освіти і якість результату вищої освіти.

Якість потенціалу вищої освіти визначається такими показниками, як: якість освітнього стандарту, якість освітніх програм, якість науково-педагогічних кадрів, якість матеріально-технічного й інформаційно-методичного забезпечення, якість викладання (якість навчального процесу і педагогічної діяльності), якість наукових досліджень, якість підготовки абітурієнтів і студентів, якість виховання тощо.

Якість процесу вищої освіти характеризується сукупністю таких показників, як: якість освітньої діяльності і контролю освітнього процесу, високий рівень мотивації викладацького складу, позитивне ставлення студентів до навчання, інтенсивність освітнього процесу та ін.

Якість результату вищої освіти визначається такими показниками: задоволення вимог споживачів освітніх послуг, реалізація індивідуальних здібностей учасників освітнього процесу, працевлаштування, усвідомлення професіоналізму, оволодіння здатністю до самоосвіти тощо (Клімова, 2017).

Схожої думки до трактування якості вищої освіти і її оцінювання дотримуються Л. Белова, В. Бульба, О. Поступна і О. Біляковська. До основних показників якості автори відносять: якість розроблення і функціонування державних механізмів регулювання освітніх процесів (якість освітніх стандартів, якість нормативної бази, якість освітніх програм), якість управління вищою освітою, якість змісту освіти, якість умов і ресурсного забезпечення вищої освіти (кадрове, навчально-методичне, матеріально-технічне, фінансове, інформаційне, наукове), якість професорсько-

викладацького складу, якість освітнього процесу, якість освітніх технологій, якість результатів вищої освіти, якість взаємодії з усіма зацікавленими сторонами (Белова, Бульба, Поступна, 2018; Біляковська, 2020).

Досліджуючи сутність і ознаки якості вищої освіти, Т. Рогова виокремлює два підходи до її оцінювання. Згідно з першим підходом оцінювання якості вищої освіти спрямовується на отримання своєчасної і достовірної інформації про діяльність закладів вищої освіти, відповідність результатів навчання вимогам, встановлених законодавством, відповідним стандартам вищої освіти. Другий підхід зосереджує увагу на відповідності якості запитам споживачів освітніх послуг, визначає оцінювання якості як механізм взаємодії, що спрямований на самовдосконалення освітньої системи, саморозвиток суб'єктів освітнього процесу і, як наслідок, на підвищення якості підготовки фахівців. Автор визначає такі критерії оцінювання якості вищої освіти: нормативний, соціальний, науково-методичний, особистісний.

Нормативний критерій – характеризує цілі закладу вищої освіти, змістове наповнення професійної підготовки фахівців та її відповідність освітнім стандартам, рівень навчальних досягнень студентів, їх оцінювання за допомогою різних квалімітричних засобів. Показники відповідності визначаються документами, у яких зазначено норми та вимоги до знань і умінь здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних кадрів, навчально-методичного і матеріально-технічного забезпечення освітнього процесу, санітарно-гігієнічного стану освітнього середовища тощо.

Соціальний критерій – дозволяє виявити загальний рівень освіченості та соціальної зрілості випускників, відображає потреби й очікування суспільства. Показниками якості вищої освіти є імідж університету, його місія і стратегія, ступінь залучення партнерів до розроблення і реалізації освітньої політики закладу вищої освіти, реальні перспективи працевлаштування випускників та ін.

Науково-методичний критерій – визначає відповідність освітнього процесу і його результатів сучасним тенденціям розвитку професійної освіти. Показниками є актуальність і сучасність освітніх програм, застосування інноваційних технологій та методик організації освітнього процесу, якісне науково-методичне і

матеріально-технічне забезпечення, високий рівень професійної кваліфікації викладачів, наявність ефективної системи контролю і самоконтролю і т.п.

Особистісний критерій – відображає відповідність освітнього процесу потребам, інтересам і можливостям його суб'єктів. Показниками цього критерію є компетентність випускника як індивідуально-особистісна якість, яка характеризує рівень його освіченості і вихованості, спрямованість особистості, її соціальні характеристики, здатність творчо діяти й розв'язувати різноманітні завдання у професійній діяльності і в повсякденному житті тощо (Рогова, 2020, с. 158–159).

Аналіз наукової літератури вказує на відсутність єдиної науково обґрунтованої системи критеріїв та показників оцінювання якості професійної підготовки студентів у сучасному університеті. Відтак, можна виокремити такі основні підходи до оцінювання якості вищої освіти, як: виконання вимог освітніх і професійних стандартів; досягнення наперед визначених цілей освіти на різних етапах навчання; забезпечення необхідних умов для організації освітнього процесу у закладі вищої освіти; задоволення очікувань споживачів освітніх послуг та потреб ринку праці у висококваліфікованих фахівцях. При цьому оцінювання якості вищої освіти у ЗВО є комплексною системною процедурою, яка

визначає діяльність закладу вищої освіти у сукупності всіх його складових.

Ставлення студентів до необхідності підвищення якості вищої освіти в Україні. Важливим інструментом оцінювання якості професійної підготовки майбутніх фахівців у ЗВО є опитування студентів, що дозволяє швидко і оперативно отримати інформацію щодо якості надання освітніх послуг від їх безпосередніх споживачів. У ході цієї наукової розвідки нами було проведено опитування здобувачів спеціальності 013 Початкова освіта Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника з метою з'ясування їхнього ставлення до необхідності підвищення якості вищої освіти, виокремлення критеріїв і показників оцінювання якості підготовки студентів у ЗВО в контексті їх пріоритетності. У опитуванні взяло участь 168 студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

Результати дослідження продемонстрували ставлення здобувачів до проблеми підвищення якості вищої освіти в Україні. Зокрема, 38,3 % респондентів зауважили, що це питання є дуже актуальним і потребує подальшого вирішення, 49,4 % здобувачів зазначили, що означена проблема важлива, але є і більш нагальні проблеми й тільки незначна кількість студентів (9,3 %) вважають, що ця проблема існує, але вона не є настільки важливою, щоб потребувала негайного вирішення (рис. 1).

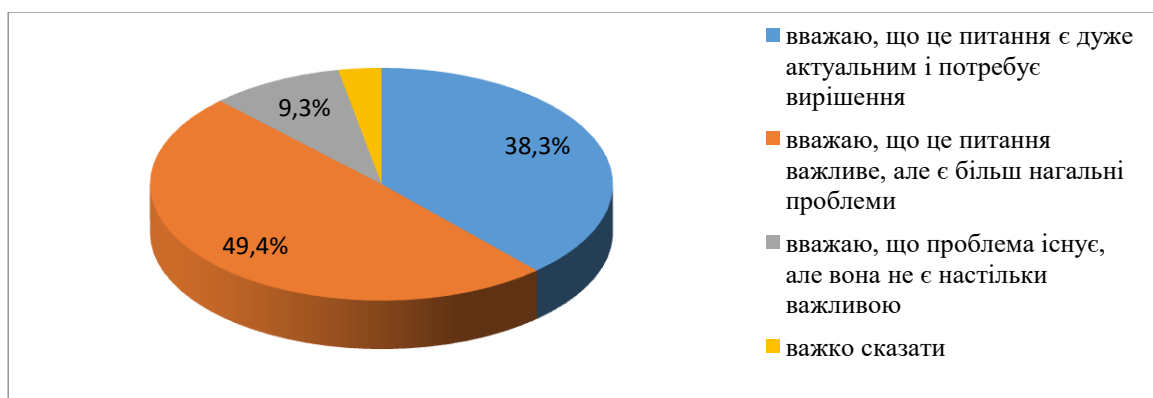

Рис. 1. Ставлення студентів до проблеми підвищення якості вищої освіти

Важливим завданням опитування було виявлення оцінки здобувачами вищої освіти якості надання освітніх послуг у нашій державі. Загалом більшість студентів вказали на середній рівень якості вищої освіти в Україні

(38,9 %). Щодо інших відповідей, то отримали такі результати: високий – 7,4 %, вищий за середній 25,3 %, нижчий за середній – 20,3 % і низький – 3,1 % респондентів (рис. 2).

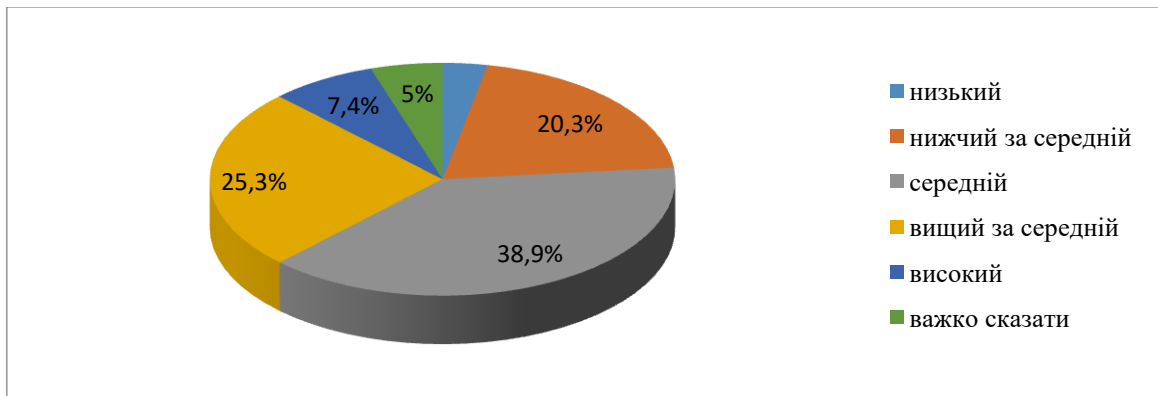

Рис. 2. Оцінка студентами рівня якості вищої освіти в Україні

У процесі дослідження виявлено, що серед показників оцінювання якості вищої освіти студенти виокремлюють: дотримання принципів академічної доброчесності (69,1%); постійний моніторинг якості освітньої діяльності ЗВО (59,3%); висока кваліфікація викладацького складу (74,1%); належне матеріально-технічне забезпечення (62,3%); висока мотивація студентів до навчання (54,3%); використання інноваційних освітніх технологій (61,7%); наявність доступу до відповідної інфраструктури та інформаційних ресурсів (59,3%); належне навчально-методичне

забезпечення (61,1%); відповідність змісту освіти майбутній професійній діяльності (78,4%); високий рівень викладання навчальних дисциплін (72,8%); належний рівень організації виробничої практики (54,9%); участь студентів у науково-дослідній діяльності (49,3%); участь здобувачів у програмах академічної мобільності (37,7%); працевлаштування випускників (60,5%). Відповідаючи на питання анкети здобувачі обирали відповіді із запропонованого списку без обмеження кількості вибору або пропонували свій варіант відповіді (рис. 3).

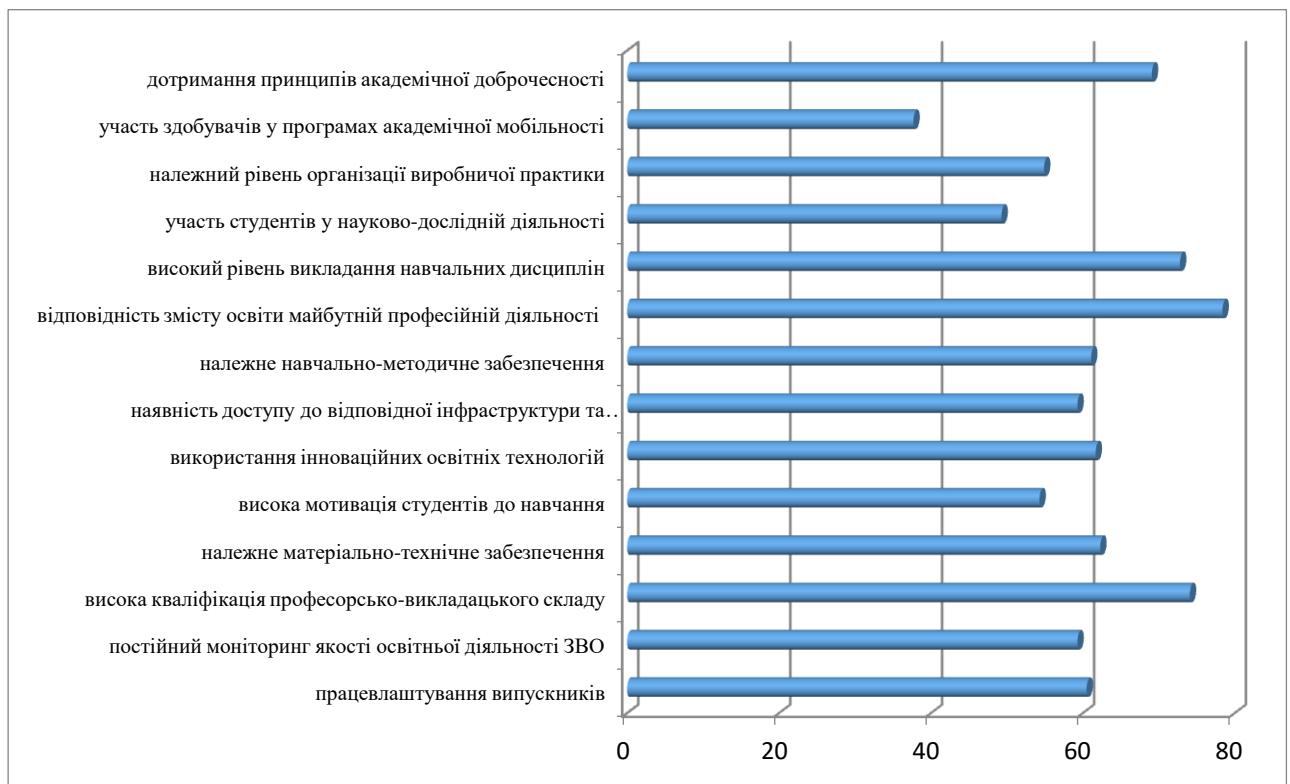

Рис. 3. Виокремлені студентами показники оцінювання якості вищої освіти

Проведене дослідження дало змогу констатувати, що абсолютна більшість здобувачів вважає проблему удосконалення й підвищення якості вищої освіти важливою і актуальною. Оцінюючи рівень якості надання освітніх послуг у нашій країні, значна частина студентів вказала на середній рівень і лише незначна кількість респондентів відзначила високий рівень якості вищої освіти. Серед показників оцінювання якості професійної підготовки майбутніх фахівців визначено: відповідність змісту освіти майбутній професійній діяльності, висока кваліфікація викладацького складу, належне матеріально-технічне і навчально-методичне забезпечення, високий рівень викладання, дотримання принципів академічної доброчесності, використання інноваційних освітніх технологій тощо.

Висновки. Якість вищої освіти є ключовою вимогою і основою європейських домовленостей у рамках Болонського процесу, повноправною учасницею якого є Україна. Відтак стратегічним завданням освітньої політики нашої держави є забезпечення якості професійної підготовки майбутніх фахівців, оцінювання її результативності й управління якістю відповідно

до вимог законодавства і міжнародних стандартів. Суб'єктами забезпечення якості вищої освіти є, з одного боку, вищі органи влади у галузі освіти, які повинні створити необхідні умови для розвитку і формування системи зовнішнього забезпечення якості, а з іншого – заклади вищої освіти, які несуть відповідальність за створення і функціонування системи внутрішнього забезпечення якості. Оцінювання якості вищої освіти є дуже складним процесом, який здійснюється із застосуванням чітко визначених і затверджених процедур, механізмів, інструментів, критеріїв та показників. Сьогодні до оцінювання якості вищої освіти залучаються роботодавці, здобувачі та інші стейкхолдери, що сприяє наближенню змісту професійної підготовки майбутніх фахівців до реальних потреб ринку праці.

Перспективи подальших наукових розвідок полягають у компаративному дослідженні систем внутрішнього і зовнішнього забезпечення якості вищої освіти у країнах Європи, з'ясуванні механізмів, критеріїв і показників оцінювання якості професійної підготовки майбутніх фахівців у Європейському просторі вищої освіти.

Література

- Аналіз стану та основні підходи з оцінювання якості надання освітніх послуг закладами вищої освіти України : монографія / за ред. С. Л. Лондара; ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Київ, 2021. 160 с.
- Анненкова І. П. Критерії і показники якості освіти у ВНЗ. *Наука і освіта*. 2011. № 8. С. 4–8.
- Белова Л. О., Бульба В. Г., Поступна О. В. Стан і проблеми здійснення управління якістю освіти та освітньої діяльності в Україні : експертне оцінювання. *Теорія та практика державного управління*. 2018. Вип. 2. С. 8–17.
- Біляковська О. О. Система забезпечення якості професійної підготовки майбутніх вчителів у Республіці Польща та в Україні : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Львівський національний університет імені Івана Франка, Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2020. 557 с.
- Європейський простір вищої освіти : параметри якості та експертизи : навчальний посібник / уклад.: Батечко Н. Г., Бульвінська О. І., Локшина О. І., Мосьпан Н. В., Проценко О. Б., Сисоєва С. О., Соколова І. В.; за ред. Сисоєвої С. О. Київ, 2020. 152 с.
- Ілійчук Л. Управління якістю професійної підготовки майбутніх фахівців в умовах дистанційного навчання. *Сучасні тенденції забезпечення якості підготовки фахівців: проблеми та шляхи їх вирішення в умовах глобалізації та євроекономічної інтеграції : монографія* / за заг. ред. В. В. Іванишин. Кам'янець-Подільський : Заклад вищої освіти «Подільський державний університет». Херсон : Олді+, 2022. С. 124–133.

- Клімова Г. П. Забезпечення якості вищої освіти як пріоритетна детермінанта становлення інноваційного суспільства в Україні. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2017. № 2 (33). С. 65–73.
- Пономарьова Г. Ф. Формування актуальних академічних цінностей у майбутніх фахівців закладів освіти: контекст філософії вищої освіти. Науковий журнал Хортицької національної академії. *Scientific Journal of Khortytsia National Academy*. (Серія: Педагогіка. Соціальна робота) : наук. журн. / [редкол. : В. В. Нечипоренко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя : Вид-во комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, 2019. Вип. 1(1). С. 122–130. DOI : <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2019-1-13>.
- Прилипко С. М., Клімова Г. П. Якість вищої освіти України в контексті Болонського процесу. *Право та інновації*. 2014. № 1–2 (5–6). С. 80–87.
- Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>. (Дата звернення: 01.09.22).
- Про затвердження Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 р. № 977. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-19#Text>. (Дата звернення: 01.09.22).
- Про Національну доктрину розвитку освіти : Указ Президента України від 17.04.2002 р. № 347/2002. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text>. (Дата звернення: 01.09.22).
- Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.02.2022 р. № 286-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-strategiyi-rozvitku-vishchoyi-osviti-v-ukrayini-na-20222032-roki-286> (Дата звернення: 01.09.22).
- Рекомендації Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти стосовно запровадження внутрішньої системи забезпечення якості : Затверджено рішенням НАЗЯВО від 26.09.2019 р. № 6. URL : <https://cutt.ly/ON9IcME> (Дата звернення: 01.09.22).
- Рогова Т. В. Теоретичні питання оцінювання якості вищої освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 68. Т. 2. С. 156–160.
- Стратегічний план діяльності Міністерства освіти і науки України до 2024 року. 2019. URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2020/01/strat_plan_mon_2024.pdf. (Дата звернення: 01.09.22).
- Стратегія Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти до 2022 р. 2019. URL : <https://cutt.ly/HN9IXDR> (Дата звернення: 01.09.22).
- Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. 2014. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text. (Дата звернення: 01.09.22).
- Чабала О. Якість освіти як соціально-філософська категорія: особливі риси та сучасні вимоги. *Філософсько-методологічні засади підвищення якості вищої освіти України : європейський вимір* : колективна монографія / авт. кол. : В. Андрущенко, М. Бойченко, Л. Горбунова, І. Надольний та ін. Київ : Педагогічна думка, 2012. С. 22–30.
- Щудло С. Вища освіта у пошуку якості : quo vadis. Харків – Дрогобич : Коло, 2012. 340 с.
- Butenko, A., Denyskina, G., Yeremenko, O. Formation of a Study Program in the Context of Conformity with the ESG (on the Material of the Analysis of Study Programs in Ukraine). *Education Science*. 2021. Vol. 11. (670). <https://doi.org/10.3390/educsci11110670>.
- Standards and guidelines for quality assurance in the European higher education area (ESG). 2015. URL : https://www.enqa.eu/wp-content/uploads/2015/11/ESG_2015.pdf. (Access: 01.09.22)

References

- Annikova, I. P. (2011). Criteria and indicators of the quality of education in universities. *Science and education*. № 8. 4–8 (ukr).

- Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their member states, of the one part, and Ukraine, of the other part (2014). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (Access: 01.09.22) (ukr).
- Bielova, L. O., Bulba, V. H., & Postupna O. V. (2018). State and problems of quality management of education and educational activities in Ukraine: expert assessment. *Theory and Practice of Public Administration*. № 2. 8–17 (ukr).
- Biliakovska, O. O. (2020). The system of quality assurance of teacher training in the Republic of Poland and in Ukraine. Doctoral thesis (ukr).
- Butenko, A., Denyskina, G., & Yeremenko, O. (2021). Formation of a Study Program in the Context of Conformity with the ESG (on the Material of the Analysis of Study Programs in Ukraine). *Education Science*. 2021. Vol. 11 (670). <https://doi.org/10.3390/educsci11110670> (eng).
- Chabala, O. (2012). The quality of education as a social and philosophical category: special features and modern requirements. Andrushchenko, V., Boichenko, M., Horbunova, L., & Nadolnyi, I. (Ed.). *Philosophical and methodological principles for improving the quality of higher education in Ukraine: European dimension: collective monograf*. 22–30 (ukr).
- Ilichuk, L. (2022). Management of the quality of professional training of future specialists in the conditions of distance learning. *Modern trends in ensuring the quality of specialist training: problems and ways to solve them in the conditions of globalization and European economic integration*. Higher Educational Institution «Podillia State University» Oldi+, 124–133 (ukr).
- Klimova, H. P. (2017). Quality assurance of higher education as a priority determinant of innovative society formation in Ukraine. *The Bulletin of Yaroslav Mudryi National Law University*. № 2 (33). 65–73 (ukr).
- Londar, S. L. (Ed.) (2021). State analysis and main approaches to evaluating the quality of educational services provided by higher education institutions of Ukraine: monograph. State Scientific Institution «Institute of Educational Analytics» (ukr).
- On higher education: Law of Ukraine. № 1556-VII (2014). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (Access: 01.09.22) (ukr).
- On the approval of the Regulation on the accreditation of educational programs, according to which higher education students are trained: Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine. № 977 (2019). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-19#Text> (Access: 01.09.22) (ukr).
- On the approval of the Strategy for the Development of Higher Education in Ukraine for 2022-2032: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine. № 286-p (2022). <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-strategiyi-rozvitku-vishchoyi-osviti-v-ukrayini-na-20222032-roki-286-> (Access: 01.09.22) (ukr).
- On the National Doctrine of Education Development: Decree of the President of Ukraine. № 347/2002 (2002). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text> (Access: 01.09.22) (ukr).
- Ponomarova, H. F. (2019). Formation of topical academic values in future educators in the context of modern philosophy of higher education in Ukraine. *Scientific Journal of Khortytsia National Academy. (Series: Pedagogy. Social Work) : scientific journal : Publishing house of the Municipal Institution of Higher Education –Khortytsia National Educational and Rehabilitation Academy of Zaporizhzhia Regional Council*, Iss. 1(1). 122–130. <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2019-1-13> (ukr).
- Prylypko, S. M., & Klimova, H. P. (2014). The quality of higher education in Ukraine in the context of the Bologna process. *Law and Innovation*. № 1–2 (5–6). 80–87 (ukr).
- Recommendations of the National Agency for Quality Assurance of Higher Education regarding the introduction of an internal quality assurance system (2019). <https://cutt.ly/ON9IcME> (Access: 01.09.22) (ukr).
- Rohova, T. V. (2020). Theoretical issues of assessing the quality of higher education. *Pedagogy of formation of creative personality in higher and secondary schools*. № 68. T. 2. 156–160 (ukr).
- Shchudlo, S. (2012). Higher education in search of quality : quo vadis (ukr).

- Standards and guidelines for quality assurance in the European Higher Education Area. (2015). https://www.enqa.eu/wp-content/uploads/2015/11/ESG_2015.pdf (Access: 01.09.22) (eng).
- Strategic plan of the Ministry of Education and Science of Ukraine until 2024 (2019). https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2020/01/strat_plan_mon_2024.pdf (Access: 01.09.22) (ukr).
- Strategy of the National Agency for Quality Assurance of Higher Education until 2022 (2019) <https://cutt.ly/HN9IXDR> (ukr).
- Sysoieva, S. O. (2020) (Ed.). European Area of Higher Education: parameters of quality and expertise: textbook (ukr).

CRITERIA AND INDICATORS FOR EVALUATING THE QUALITY OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS

Liubomyra Iliichuk, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Assistant Professor at the Department of Primary Education Pedagogy, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine, e-mail: liubomyra.iliichuk@pnu.edu.ua

The relevance of scientific research is determined by modern globalization processes, which determine the need to ensure the quality of higher education, its integration into the European and world educational space. It is emphasized that the category of quality is one of the central ones in scientific discussions regarding the problems of Ukrainian higher education.

The purpose of the study is to analyze modern approaches to ensuring the quality of higher education, to identify criteria and indicators for evaluating the quality of professional training of future specialists. To achieve the goal, the methods of analysis of scientific sources and normative documents were used to determine the current state of the research problem and highlight the main directions of scientific research, comparison and generalization – with the aim of substantiating scientific approaches to solving the researched problem, surveying higher education students regarding provision and promotion quality of higher education, identification of criteria and indicators of its evaluation.

The results of the conducted research were the determination and justification of certain provisions regarding quality assurance of higher education in the context of European and national standards. Based on the analysis of Ukrainian legislation, the criteria and indicators for evaluating the quality of higher education have been identified. The main approaches to assessing the quality of professional training of future specialists in modern scientific research are considered. It was noted that an important tool for quality monitoring is a comprehensive study of public opinion of higher education seekers, which allows for quick and efficient evaluations and proposals regarding the quality of educational services. The article presents the results of a student survey on the need to improve the quality of higher education, to identify the most effective criteria and indicators for its evaluation.

It was concluded that ensuring the quality of higher education integrated into the single European educational space is one of the key goals of reforming the higher education system in Ukraine. This requires, first of all, the use of clear and understandable criteria and indicators for evaluating the quality of professional training of future specialists, ensuring their compliance with the requirements of Ukrainian legislation and international quality standards of higher education.

Keywords: higher education, quality of higher education, quality assurance, criteria and indicators of quality assessment, professional training, higher education students.

Стаття надійшла до редакції / Received 03.09.2022

Прийнята до друку / Accepted 28.10.2022

Унікальність тексту 93 % (Unichesk ID1013050968)

© Ілійчук Любомира Василівна, 2022.